

Кончин В.І.

доцент кафедри фінансів

Київський інститут бізнесу та технологій

доцент кафедри міжнародної економіки

Національний авіаційний університет

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВІДХІД ВІД КАНОНІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ МОН УКРАЇНИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПОСИЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

В статті розглянуто проблеми вищої економічної освіти в Україні, проаналізовано характер державного втручання в процес розвитку вищої економічної освіти та окреслено напрями забезпечення структурних зрушень в даній сфері.

Ключові слова: економічна освіта, механізми лібералізації.

Імперативом розвитку сучасної вищої економічної освіти є врахування швидких зрушень у глобальному економічному просторі. Це стосується, передусім, прояву постійно нових економічних явищ та процесів, що виникають під впливом економічної глобалізації, економічної інтеграції груп країн в цілому та бізнесових структур цих країн зокрема, бурхливого розвитку науково-технічного прогресу. В цьому контексті при формуванні ефективної та прогресивної системи вищої економічної освіти від будь-якої країни вимагається знайти механізми максимальної гнучкості та швидкої реакції до цих змін, а також інтегрування національного освітнього простору до певного регіонального чи навіть глобального освітнього простору.

В жодному секторі послуг України немає такого засилля державного втручання і тотального контролю за процесами, як в секторі освіти і науки. Жорсткі неухильні стандарти змісту і форм реалізації освітніх послуг, змісту і форм навчального процесу та проведення наукових досліджень в освітній сфері – це те, що стримує альтернативність, креативність та прогрес у формуванні системи нових знань та практичних навичок в українському суспільстві. Система вищої економічної освіти в Україні з перших днів існування української держави формується під жорстким контролем Міністерства освіти і науки України. Не варто піддавати критиці те пострадянське бачення «Великих отців», які задають напрями розвитку вищої економічної освіти в Україні, оскільки воно сформовано в головах десятиліттями і є, до певної, міри канонічним. Не дивлячись на це, ми ставимо за мету звернути увагу на численні проблеми і вади сучасної системи української вищої економічної освіти та, на

основі власного бачення й особистого досвіду перебування у європейських університетах, сформулювати ті механізми, які б дозволили зробити певні зрушення в вищезазначеній сфері.

1. На наш погляд, найбільшю проблемою, яка існує сьогодні в арсеналі механізмів регулювання освітнього процесу, є комплекс освітньо-професійних програм (ОПП). Цей «змістовний кодекс» дисциплін можна порівняти з катехізмом у церквах – збіркою правил, обов'язкових до виконання, причому далеких від істини, яка закладена в Святому письмі. Комплекс освітньо-професійних програм мав би відігравати лише орієнтуючу функцію при побудові професорсько-викладацьким складом ВНЗ навчальних і навчальних робочих програм, написанні підручників, посібників, конспектів лекцій та методичних вказівок при підготовці студентами дисциплін. Однак ОПП стає зряддям у Вищій школі в руках тих, хто гальмує процес генерації нових знань та альтернативних підходів викладання з огляду на бурхливий розвиток економічної системи та економічної думки. Від цього виграють ті представники освіти і науки та провідних вищих навчальних закладів, які вважаються вже Гуру в економіці і поки саме вони не народять новий продукт знань, інші не мають права зробити це швидше. Ці представники вітчизняного освітньо-наукового простору задають певну уніфіковану для всіх українських ВНЗ тематику дисциплін в ОПП, а адміністративні працівники відділів з підготовки навчальних програм та підготовки методичного забезпечення ВНЗ не дозволяють ні на крок відійти від цих тем. Це призводить фактично до бідності системи знань і відсутності альтернативних підходів, що б вирізняло кардинально один ВНЗ від іншого – відбувається застій і не формується конкурентне освітнє середовище. Тому для вирішення багатьох проблем Міністерство освіти і науки України могло б одним реченням ввести положення про те, що ОПП не є обов'язковим, а лише виступає орієнтиром.

2. Міністерство освіти і науки України разом з провідними ВНЗ заявили про необхідність участі країни у Болонському процесі, зокрема, про перехід до модульної системи викладання і кредитно-рейтингової системи оцінювання. «Український витвір» Болонського процесу – це безпрецедентний феномен, який нічого спільного не має з положеннями європейського освітнього простору. Наприклад, формування робочих та навчальних програм відбувається шляхом переведення вже раніше сформульованих тем дисципліни в певні блоки. Ці блоки тем називаються «модулями», за якими здійснюється оцінювання на основі письмових контрольних робіт. Фактично навчальний процес не змінюється – стандартні лекції, опитування на семінарських заняттях, проведення практичних занять з розв'язком задач чи написанням тестів, підготовка та оцінювання рефератів та домашніх робіт студентів. При цьому передбачається різке зменшення годин на проведення дисципліни в аудиторії та зростання годин, що виділяються для самостійної

роботи студентів і консультацій викладачів. Однак дійсний Болонський процес передбачає таку важливу компоненту, як проведення кейсів та тренінгів, які не повинні відбуватись в рамках однієї чи двох поставлених у відділі розкладів пар. Тренінгові заняття можуть зайняти 5-6 годин на одну дисципліну. В українських ВНЗ така гнучкість графіку роботи зі студентами, а відповідно, наявність таких кейсів і тренінгів не передбачена. Якщо ж таке бажання виникає у викладача, він на власному ентузіазмі та за умови ентузіазму студентів чи принаймні їхнього погодження повинен самостійно неформально шукати можливості проведення таких занять. Що вже говорити про забезпеченість аудиторій мультимедійним обладнанням, фліп-чартами, можливості використання комп'ютерних класів з підключеним Інтернетом тощо.

В Україні усі дисципліни, що визначає ВНЗ, стають обов'язковими. Навіть формально зазначені у навчальних планах вибіркові дисципліни де-факто отримують ранг обов'язкових. Студент надалі не має вибору. Так, наприклад, в європейських університетах існує практика альтернативи лекторів для однієї дисципліни – як для нормативної, так і для вибіркової. Якщо студенту, наприклад, не подобається підхід викладання нормативної дисципліни або система оцінювання викладача, він в праві перейти до іншого викладача, або за умови провалу дисципліни, прослухати в іншого повторно. Крім цього, є практика, коли студент може вибрати певну нормативну дисципліну для відвідування в іншому семестрі, керуючись звичайно логікою зв'язку цієї дисципліни з іншими.

Якщо йде мова про вибіркові дисципліни в Європі, то не навчальний відділ, а сам студент обирає собі предмет зі списку багатьох предметів, які заявляють самі викладачі, що не прописані уніфіковано в навчальних планах і не скинуті зверху донизу міністерством освіти. Вибіркові дисципліни враховують потенціал і навички викладача в тій чи іншій сфері економічної науки. Існує жорстка конкуренція за студента і його вибір важко оцінити-одних цікавить швидка і безперешкодна здача дисципліни, інших рівень викладача і отримання знань, ще інших – цікавий предмет, де можна проявити себе. Якщо викладач залишається без студентів, він втрачає частину свого заробітку.

Комплексна кредитно-рейтингова система означає не лише рейтингову шкалу ECTS, за якою визначається рейтинг в межах певної дисципліни, а передбачає в європейських ВНЗ кількість усіх отриманих кредитів (credit accumulation) за певну кількість прослуханих студентом дисциплін, включаючи самостійну роботу та виконані ним домашні і курсові роботи, протягом чітко визначеного для цього часу протягом академічного року. Цей час встановлено на рівні 1500-1800 год., і при цьому один кредит становить 25-30 годин. При цьому, за вивченими дисциплінами визначається чітка кількість кредитів, яка мінімально допустима для подальшого перебування студента у ВНЗ – вона становить 60 кредитів в один

академічний рік. Тобто система в Європі працює таким чином: якщо європейський студент по годинах не добирає необхідної кількості предметів протягом академічного року, або його не атестують за певними предметами в межах 60 кредитів, тоді його перебування в ВНЗ припиняється або йому дається можливість виправити ситуацію в наступному семестрі. Якщо і в наступному семестрі виникає проблема, тоді він відраховується з ВНЗ.

Оцінюючи ці цифри можна усвідомити, що в Україні не враховуються вищеназвані стандарти. 60 кредитів зведено до 1800 академічних год. в рік – а ці години віддзеркалюють тільки перебування студента в аудиторії без врахування відведених годин для самостійної роботи. Отже, нікого не цікавить той факт, що на українських студентів в середньому на семестр припадає в адміністративному порядку біля 10 предметів, на тиждень припадає - 15 пар, що дорівнює 30 академічним годинам.

Отже, слід констатувати, що Міністерство освіти і науки України після 2005 р. Не робить тієї справи, яка дійсно необхідна для становлення якісної вітчизняної освіти в системі європейської освіти. Свобода вибору викладача і студента - це один з постулатів Болонського процесу, який надалі нехтується в нашій країні. Запропонуємо деякі напрями проведення навчального процесу у системі вищої економічної освіти.

1. Посилення теорії з емпіричними дослідженнями. Викладач повинен отримати право та необхідні години на введення у свій курс емпіричної складової вивчення студентами економічних явищ і процесів, не дивлячись на ті години, що відведені для теми. Застосування у курсі сучасних методик розрахунків та моделювання з використанням електронного програмного забезпечення має закласти підвалини для вдосконалення самостійної роботи студентів. Самостійна робота студентів не повинна жодним чином обмежуватись вивченням лекційного матеріалу та написанням рефератів як компіляції чужих продуктів. Домашні роботи повинні носити творчий і пошуковий характер, де розрахункова частина стане власним надбанням студента.

2. Вдосконалення економічних знань викладача і студента має відбуватись у напрямі посилення володіння іноземними мовами, передусім, англійської економічної лексики, а також володіння можливостями англомовної мережі Інтернет. Більшість корисної та розгорнутої інформації розміщується сьогодні в мережі Інтернет в електронних бібліотеках, в публікаціях відомих економістів, які друкуються англійською мовою. Статистичні дані з питань порівняння економічних систем країн, господарської діяльності і фінансів транснаціональних корпорацій, фінансових та банківських установ країн, розвитку кон'юнктури світових товарних та фінансових ринків розміщуються на англомовних сайтах. Перекладені на російську чи українську мови праці дуже швидко старіють і часто не відображають реалій розвитку економіки.

3. Проведення лекцій має відбуватись не лише за традиційною схемою начитки і запису студентами матеріалу. Хибною є на сучасному етапі практика семестрового об'єднання студентів у великий потік. Цей консервативний підхід «слухаю і мовчу» має піти в історію. Інтерактивні лекції з кількістю студентів до 30-35 чоловік з використанням мультимедійних приладів та подання лекцій в електронному варіанті економить час лектора на виклад матеріалу і забезпечує краще його сприйняття студентами. Крім цього, підключена в аудиторії мережа Інтернет і виведення знайденої оперативно інформації на дошку дозволяє викладачу і студенту під час лекцій та семінарів швидко знаходити аналогії процесів і розуміння проблем, що винесені на обговорення, а також застосовувати інтерактивні та Інтернет-підказки в підготовці домашньої та самостійної робіт.

4. Тренінги є основою отримання практичних навичок студентами. Розробка викладачем кейсів та проведення тренінгів повинні замістити звичні семінари та практичні заняття, де надалі відбувається монолог викладача, коли студенти щось не вивчили, або одностороння перевірка того, що студенти вивчили. Проведення тренінгу на відміну від традиційного опитування одразу готує студентів до того, що вони мають прийти підготовленими по теоретичній частині. Під час такої форми занять студенти підключають аналітичне мислення та на практичному рівні, поділившись у групи, мають знайти рішення ситуації.

5. Негайне скорочення надмірної кількості дисциплін, які вводяться студентам навчальними планами. В європейських країнах студенти протягом семестру вивчають не більше 4-5 фахових дисциплін, які мають здати. Ця кількість предметів вважається оптимальною, якщо вести мову про якісне оволодіння матеріалом і приділення достатньої уваги дійсному вивченню дисципліни.

6. В системі вибіркового ВНЗ необхідно дати повну свободу професорсько-викладацькому складу та створити профільні комісії, які б розглядали пропозиції щодо назв і змісту дисциплін, покладаючись на компетенцію та ступінь знань фахівців кафедр, що запропоновують дисципліни для вибору студентів.

7. Припинити практику перевірки наявності у зошитах законспектованих лекцій і оцінювання студентів, беручи до уваги цей критерій. Крім цього, невідвідування студентами лекцій не обов'язково мусить мати прямопропорційний зв'язок із кінцевою оцінкою. Ступінь активності та оригінальності думок студента під час семінарів, ступінь здатності студента вирішувати поставлені перед ним задачі на основі теоретичних знань на практичних заняттях, а також захист домашніх і курсових робіт повинні лягти в основу оцінювання. Ці пропозиції викладені з міркувань необхідності посилення конкурентоспроможності української економічної освіти на світовому та зокрема європейському ринку освітніх

послуг. Деяким представникам вітчизняної освіти вони можуть здатись дещо нереалістичними, революційними чи абсурдними. Однак процес лібералізації та виведення системи української освіти на європейський рівень передбачає саме рух в даному напрямі і є імперативом. Якщо ці процеси не відбуватимуться, то пафосні державні декларації не варті нічого і, мабуть, тоді краще залишати все так, як є – створювати власну систему освіти в тих площинах і з тими її законами, які сьогодні існують. При цьому слід зауважити, що від системи освіти буде залежати в майбутньому і конкурентоспроможність та характер української економіки в глобальному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. The Bologna Declaration on the European space for higher education: an explanation – <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>
2. http://en.wikipedia.org/wiki/European_Credit_Transfer_and_Accumulation_System
3. European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc48_en.htm
4. European strategy and co-operation in education and training http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc28_en.htm
5. ECTS User's Guide - http://ec.europa.eu/education/lifelong-learningpolicy/doc/ects/guide_en.pdf

KONCHYN V.I. REFORMATION OF THE SYSTEM OF ECONOMICAL EDUCATION AT HIGH SCHOOL: DEPARTURE FROM A CANONICAL EDUCATIONAL POLICY OF MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE AND NECESSITY OF STRENGTHENING OF MECHANISMS OF LIBERALIZATION.

The article is devoted to the problems of higher economic education in Ukraine. The character of state interference into the development of higher education is analyzed and the directions of structural reforms in this area are proposed.

Keywords: economic education, mechanisms of liberalization.

КОНЧИН В.И. РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ОТХОД ОТ КАНОНИЧЕСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ МОН УКРАИНЫ ТА НЕОБХОДИМОСТЬ УСИЛЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ

В статье рассмотрены проблемы высшего экономического образования в Украине, проанализирован характер государственного вмешательства в процесс развития высшего экономического образования и очерчено направления обеспечения структурных сдвигов в данной сфере.

Ключевые слова: экономическое образование, механизмы либерализации.